УДК 811.163.41`38:271.2
811.111`38:2

Ивана Кнежевић
Универзитет у Београду, Православни богословски факултет
Међународни центар за православне студије, Ниш – Србија
e-mail: iknezevic@bfspc.bg.ac.rs

О НЕКИМ ЛЕКСИЧКИМ ОСОБЕНОСТИМА НАУЧНОГ СТИЛА ТЕОЛОШКИХ РАДОВА НА СРПСКОМ И ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ

***Апстракт**: Овај рад даје преглед специфичних експресивних и сликовитих обележја научне прозе уопште, с посебним акцентом на поменуте стилске доминанте у теолошким научним радовима. Имајући у виду ове специфичне карактеристике, анализирани су текстови сва три подстила научног стила на савременом енглеском и српском језику. У случајевима постојања превода, извршена је и компарација добијених резултата.*

***Кључне речи:** функционална стилистика, теолингивистика, научни стил, емоционална и експресивна лексика, теолошки научни радови.*

0. Научни стил, који је поред књижевноуметничког функционалног стила један од најбоље истражених до сада, може се издвојити и изучавати као јединствена појава, и могу се утврдити његове основне стилске црте које су израз типичних и стандардних карактеристика и опште су за сваки научни текст, а које проистичу из апстрактности и строге логичности мишљења. За означавање научног стила не постоји један и општеприхваћен термин, о чему сведочи и постојање читавог низа синонима: језик науке, стил научне литературе, језик научно-техничке литературе, језик научне комуникације, научни стил, стил научне прозе, итд., а јављају се и несугласице око питања одређеног места дате појаве у систему функционалних стилова савременог језика. Начин научног мишљења доприноси једнозначности, безличности и објективности излагања, скривној емоционалности, високој стандардизованости текстова, и др. Утицај екстралингвистичких обележја највише долази до изражаја на лексичком нивоу језика, што се одражава на високом уделу терминолошке и апстрактне лексике, интернационализама, архаизама, устаљених речи које учествују у организацији излагања, и др. Наравно, уопштеност и апстрактност не искључује извесну експресивност и сликовитост. Степен експресивности и емоционалности зависиће од жанра, теме, форме и ситуације општења (комуникације), индивидуалности аутора, гране науке и других фактора.[1]

1. Једна од карактеристика научног стила јесте и употреба стилских фигура. За овај стил карактеристична је научна метафора. Човек у свим својим активностима наступа као целовита личност, па је то случај и са научним истраживањем односно са процесом мишљења, које је у великој мери имагинативно и утемељено на физичком искуству – дакле метафоричко, у свом великом делу. Метафора је и покушај да се нека

1 Кожина 1983, 164–167.

апстрактна појава разуме помоћу неке друге, конкретне појаве која се може чулима спознати. Како наука служи да се апстрактне појаве разумеју, научне теорије су великим делом засноване на метафори. Језик науке није нужно сувопаран, већ може бити и елегантан и духовит. Тако Д. Кликовац примећује да се организација научног текста врши помоћу метафоре „научна аргументација је путовање“. Осим тога, рационална аргументација у науци служи се истим средствима као и ирационална, а која се одвија према метафори „расправа је рат“.[2]

Насупрот терминима који су обавезни, метафора се у научном стилу јавља факултативно, а њене особине су недовршеност и хипотетичност, јер се уводи како би указала на она фундаментална својства реалности која треба издвојити.[3] Сврха метафоре је да истраживача наведе на још непознате сличности и аналогије, да изнесе „ново виђење“, јер је „буквални језик“ сувише ограничен да би такво виђење омогућио, а даје и могућност да се формирају нове идеје и нови научни појмови.

Уопштеност и апстрактност научних радова не искључује ни сликовитост, али ће употреба сликовитих средстава, стилских фигура зависити у извесној мери од индивидуалности самог аутора као и од области сазнања. Запажа се да неке друштвене науке, али и описне природне науке у већем степену користе средства књижевне сликовитости него такозване „егзактне“ науке. Од свих сликовитих средстава највише се користи поређење, јер је оно једна од форми логичког мишљења. Поређења се доста користе када треба објаснити појаве које се описују, као илустрација, и немају посебан експресивни циљ. Таква поређења су тачна и често садрже у себи већ познате термине. Функције стилских фигура нису исте у књижевном и научном тексту – у научним текстовима оне имају помоћну улогу, да нешто појасне, популаришу или конкретизују, и осећају се као „уметнуте, убачене“, а не „уткане“ у само ткиво текста. Насупрот томе, оне су у књижевном језику саставни део текста, природне и очекиване. Ово се одражава и на лексику стилских фигура у смислу што метафоре у научном језику имају општи карактер, наиме, реч је о метафорама познатим у широком кругу. Метафоре у научним радовима ретко су носиоци индивидуалног печата који је посебан и карактеристичан за датог аутора. За разлику од естетске сликовитости књижевних дела, сликовитост у научном језику обично је шематска и општа, лишена је индивидуалности и непоновљивости која карактерише књижевна дела. Тако метафора у језику науке неће означавати један јединствени предмет и појаву, већ опште својство, тип.[4]

Срећемо, такође, сликовита имена, а оваква фигуративна експресивност карактеристична је, пре свега, код стварања нових термина. Тако се неки првобитно фигуративан (сликовит) термин, често наведен под наводницима, може временом утврдити у терминологији – добивши дефиницију, и постати примарни именитељ неког научног појма. Поред тога, персонификација омогућава да се апстрактне појаве, које су предмет изучавања, хуманизују и тако приближе читаоцу, добију смисао за њега. Текст тиме добија на живости и занимљивости и лакше се прати.[5]

Описујући особености научног стила у енглеском језику, низ аутора[6] приметио је високи степен сликовитости функционалног стила научне прозе енглеског језика (већи број стилистичких поступака), која не мора бити својствена научној прози других

2 Klikovac 2008, 123–125.
3 Тошовић 2002, 348–349.
4 Кожина 1983, 165–167.
5 Klikovac 2008, 199–202.
6 Арнолд И. В., Борисова Л. И., Хайруллин В. И., Комиссаров Н.; наведено према: http://bibliofond.ru/view.aspx?id=14204

језика. Ако би се инсистирало на томе да се ова сликовитост оригинала очува у преводу на други језик, прималац поруке могао би стећи утисак неозбиљности и недостатка „научности“ аутора, или би могао посумњати у квалитет и „исправност“ превода. Како би превод текста сачувао адекватан комуникативни ефекат код читаоца, неопходно је умањити његову сликовитост у целости и одустати од преношења великог броја стилистичких поступака – дакле, требало би извршити стилску еквиваленцију или пак стилску неутрализацију у процесу превођења (нпр. изостављањем хиперболе и оних израза који су више својствени радовима књижевног стила, и/или употребом израза типичних за језик превода, а који би пренели само информативни садржај нпр. хиперболе), јер је познато да адекватна перцепција превода од стране читаоца текста није условљена потпуним очувањем комуникативног потенцијала оригинала.

Ипак, стилска неутрализација, па и еквиваленција, имају својих недостатака и ограничења, посебно у случајевима када је посезање за стилски изражајним средством од стране аутора мотивисано или/и је део индивидуалног научног израза. Ово тражи извесну обазривост преводиоца.

Научним текстовима који теже објективности, генерално, није својствена емоционална и експресивна лексика – дијалектизми, вулгаризми, жаргонизми, лексика која по својој семантичкој структури садржи елементе ироније, шаљивости, ласкања, као ни речи и синтагме са израженом стилском обојеношћу преузете из других стилова (нпр. простонародни изрази), или понављања речи. Неки аутори ове особине (недопустивост некњижевне лексике – јединица из разговорног стила, супстандардних лексема, малобројност емоционално-експресивне лексике и фразеологије, слабо присутна метафоричност) сврставају у „негативне карактеристике“ лексике научног стила.[7]

Ипак, субјективност се не може потпуно искључити из научних радова. Експресивност научног текста разликује се од експресивности нпр. књижевног дела, где је она у већој мери сликовита, док је у научним радовима она у функцији доказивања. Изражајност научног језика постиже се пре свега тачном употребом речи и логичношћу израза (такозвана интелектуална експресивност). Језичка средства којима се изражајност исказа најбоље појачава јесу следећа: прилози за количину, заменице и речце појачавања или ограничавања; емоционално-експресивни придеви; суперлативи; средства сликовитог изражавања (стилске фигуре); „прагматичка“ (практична и корисна) питања.[8]

Феноменом речи и израза којима се аутори служе како би указали на своју субјективну оцену бавила се и Рагрина. Она сматра да сваки текст садржи информацију у два нивоа: референтну – која се односи на реалије и основне појмове, и оцењивачку – која је у вези са изражавањем односа аутора према тим реалијама. Неки сматрају да се научни текст ограничава на референтни ниво информације, и да није потребно да аутор износи властиту оцену и став према предмету говора, чиме научни текст бива лишен експресије и безличан. Али није сасвим тако, јер је питање оцене научног стила много сложеније. Реч је о томе да се оцењивање у научном тексту појављује у не сасвим обичној форми. Она није емоционално-експресивна, као што је то случај у другим стиловима, већ је логична, рационална. Аутор научног текста несумњиво оцењује концепције других научника, улази с њима у полемику, у скривени дијалог. У ту сврху он се користи методом рационалног оповргавања ове или оне тачке гледишта и снажно аргументује своју позицију. Експресивност се може састојати у указивању на важност изложеног. Тако се оцена, критика или подршка одређених ставова јавља и у отвореној форми, помоћу уводних речи и конструкција, типа: *неоспорно, безусловно, нема сумње*

7 Кожина 1983, 175; Кончаревић 2008, 9.
8 Кожина 1983, 165.

да, без сумње, несумњиво, помоћу којих аутор може да изрази своју солидарност са становиштем свог претходника. Уз помоћ речи и конструкција типа *очигледно, наизглед, чини се да, сматра се, може се изрећи претпоставка* – аутор подвлачи хипотетичност, непотпуну доказаност и убедљивост одређених исказа, изражава спремност на научни дијалог, на заједничко разматрање.[9] Лични став и емотивни однос према појавама научног разматрања може се исказати и на донекле „скривени" начин – одређеним речима и изразима, попут: *приметно, изразито, са лакоћом,* „треба указати на *необичност...*"[10] Разговорна лексика, иако ретка у научним радовима, уноће свежину у текст. У процесу превода преводилац се сусреће са неопходношћу да направи избор између експресивно-стилистичких варијанти. Понекад се чини да научно излагање није ни мало неутрално-објективно. У лингвистичким истраживањима више пута је забележена чињеница да се у научном стилу користи оно што би се могло сматрати страним елементом (као што је случај нпр. у енглеском језику са колоквијалним фразама и изразима[11]).

Експресивност се изражава и имплицитним или експлицитним захтевом пошиљаоца поруке за објективношћу и поузданошћу онога што се излаже. У научним радовима на енглеском језику запажа се доминација квантитативне експресивности (нпр: *very far from conservative; much less limited; almost all of which; very effective; much the same; most essential; very diverse sorts; long before the war,* и сл.).

На ово се може надовезати и запажање да је савременој енглеској научној прози својствен „дијалошки" карактер изражен честим обраћањем читаоцу помоћу заменице *you, yourself, we,* заповедног начина, као и помоћу питања учућених читаоцу уз употребу поменутих заменица. Ово захтева додатну опрезност преводиоца, уколико ова појава није карактеристична за језик на који се преводи изворни текст. Наиме, саветује се да преводилац у том случају изврши прагматичну адаптацију оригиналног текста, и то нпр. избегавањем директног обраћања изостављањем поменутих језичких средстава (којима се аутор директно обраћа читаоцу), употребом безличних израза, и сл.[12]

О разликама у енглеској научној прози 19. и 20. века, а о проблемима субјективности и објективности, као и елементима разговорног стила (*chatty style*) писала је Разинкина.[13]

2. Стил научних радова из домена теологије разликује се у великој мери од научног стила других области науке, али са њима има и додирних тачака и сличности. Ова специфичност научног стила теолошких радова проистиче из специфичне методолигије богословља и карактера богословског познања у односу на логичко-епистемолошку природу сазнања у другим научним областима. Оваква усмереност теологије захтева и одговарајући стил изражавања. Међутим, научност излагања не сме бити нарушена чињеницом да је информација која се презентује често намењена широком кругу прималаца. Теолошка научна излагања често имају за циљ да примаоца увере у истинитост и важност поруке и тако на њега утичу и интелектуално и емоционално и волитивно. Из тих разлога се у теолошком научном стилу неретко примењују и нека емоционално-експресивна средства деловања као што су тропи и стилске фигуре, што стил научног израза додатно диференцира од стила радова осталих области науке. Ова својства односе се на текстове не само научно-популарног подстила

9 Рагрина 2000, 45.
10 Klikovac 2008, 202.
11 Комиссаров 1990, 113.
12 Наведено према: http://bibliofond.ru/ view.aspx?id=14204.
13 Разинкина 2005, 169.

већ и преостала два, строго научног и научно-уџбеничког подстила. Све наведене чињенице само су неке од многобројних које указују на нужност детаљне анализе стила теолошких научних радова.

3. Анализа атипичних особености научног стила теолошких радова извршена је на репрезентативном корпусу научних радова истакнутих аутора који су стварали или стварају на српском и енглеском језику. Радови су ради боље прегледности и анализе подељени у три поменута подстила а према критеријуму степена стручности. Анализом материјала на српском и енглеском језику спроведена је и компарација добјених резултата тамо где је то било могуће.

4. Неке црте лексике атипичне за научни, посебно строго научни подстил, могу се срести и у научним радовима из области теологије, а узрок томе је сам специфични предмет истраживања и методологија теологије као науке. Сваки теолог је истовремено индивидуални истраживач, али је и припадник Цркве. Он у својим радовима не износи своје лично мишљење и став. Штавише, он не само делом већ и својим животом сведочи истину и изражава учење Цркве. Он није само посматрач и бележник чињеница и сазнања, објективан и одвојен, затворен у свом научном свету. Он је истовремено и лично присутан и одговоран за свој рад и дело. Он се обраћа не само, у мањем или већем степену, (не)стручној читалачкој публици, већ пре свега заједници верујућих, ближњима својим. Стога његово излагање мора бити и разумљиво и пријемчиво, што, с друге стране, не сме утицати на научност излагања. Теолог треба да настоји да у свом раду пренесе ваљано засновану и изложену информацију, чиме на читаоца утиче првенствено интелектуално. Међутим, свестан своје важне улоге у сведочењу истине и учења Цркве у односу према рецепијенту његовог излагања, он на њега тежи да делује и емоционално и волитивно.

У ту сврху, он ће користи сва расположива средства језика, па и нетипична за научни стила изражавања, мада са мером, ипак често и у много већој мери него научници других научних области. Одступање од строгих образаца научног стила биће условљено неколиким факторима, као што су жанровска припадност и удаљеност од језгреног, строго научног подстила, али и индивидуалност аутора. Аутор теолог настоји не само да информише, већ и да пробуди интересовање за дато питање. Он може настојати да изазове одређене реакције и пробуди емоције код читаоца. Може износити своју субјективну оцену, улазити у полемичку расправу са другим научницима, па и са самим собом и читаоцем, а са промишљеним циљем. У ту сврху може користити различита језичка средства којима се остварује изражајност израза (прилози за количину, заменице, емоционално-експресивни придеви, суперлативи, и разне уводне и друге речи и конструкције, стилске фигуре којима се постиже сликовитост изражавања, питања, и сл.). Нешто ређе у научним радовима, првенствено оним који припадају научно-популарном подстилу, налазимо и елементе разговорне лексике, колоквијалних фраза и израза, које уносе извесно освежење и живо(тно)ст у научни текст.

Анализа корпуса научних радова академског или строго научног подстила на енглеском језику показује како аутор рада *Of Water and the Spirit* употребом прилога интензификатора као да настоји да убеди читаоца и тако потврди истинитост онога што је изложио, нпр:

But the obvious importance they had for the early Church […] clearly indicate that in the eyes of the Church this preparation is an integral part of the baptismal liturgy.[14]

It is, to be sure, still accepted by all as a self-evident necessity.[15]

14 Schmemann 1974, 16.

15 Schmemann 1974, 8.

Превод на српском језику *Изабрана литургичка дела: Увод у литургичко богословље: Водом и духом* гласи:

Наравно, оно се још увек прихвата као неопходност која не изазива сумњу.[16]

Осим тога аутор користи и фразу која у енглеском језику није типична за строги стил научног излагања већ више за неформални говор:

And it is this fuller understanding of the fundamental mystery of the Christian faith and Christian life that, more than anything, we badly need today.

Преводилац на српски чак изоставља фразу како текст не би изгубио на својој озбиљности и ауторитативности.

У раду *The Byzantine Legacy in the Orthodox Church* издвојили смо следеће примере:

A short dialogue is entirely devoted to the Christian doctrine of the Eucharist, which, of course, was difficult for Moslems to understand.[17]

On the other hand, it can be asked whether, in some instances, such Byzantine interpretations of Islam doctrine as the alleged belief in the spherical shape of God or the leech as the origin of man, did not, in fact, come from some forms of popular Arab religion – distinct, of course, from orthodox Islam – which were known to the Byzantine.[18]

Аутор поменутог дела посебно често употребљава прилог *of course* чиме повезује изнесене идеје, потврђује сопствено излагање и убеђује читаоца, али и друге прилоге:

This text clearly reflects a state of mind which was predominant at the court of Constantinople in the years which preceded iconoclastic decree of 726.[19]

The real author here is obviously Abu-Qurra, and, as a matter of fact, the Dialog is also found in some manuscripts under his name, without any mention of John of Damascus.[20]

Одговарајући еквивалент налазимо и у преводу на српски *Византијско наслеђе у Православној цркви*:

Прави писац је очигледно Абу-Кура, а Разговоре, уствари, можемо наћи и потписане његовим именом, без било каквог помена Јована Дамаскина.[21]

Аутор придевима директно износи свој суд:

And here is an interesting passage concerning the veneration of the cross and the icons…[22]

У преводу:

Даље следи занимљив одељак који се односи на поштовање Крста и икона...[23]

Ипак, придев *interesting (интересантан)* у оригиналу у преводу на српски замењен је придевом *важан*, који више приличи строго научном излагању, наиме:

The document is interesting in more than one respect.[24]

Документ је важан из два разлога.[25]

У *The New Testament* налазимо и пример колоквијалног израза, односно сложенице коју не бележе речници *Collins* и *Encarta*, па се може сматрати и кованицом:

16 Шмеман 2007, 148.
17 Meyendorff 1982, 97.
18 Meyendorff 1982, 101.
19 Meyendorff 1982, 107.
20 Meyendorff 1982, 93.
21 Мајендорф 2006, 121.
22 Meyendorff 1982, 107.
23 Мајендорф 2006, 137.
24 Meyendorff 1982, 105.
25 Мајендорф 2006, 135.

And was it absolutely necessary or merely beneficial, a nice-to-have extra?[26]

Мада несвојствене строго научном стилу, стилске фигуре чешће се ипак могу срести у радовима из друштвених наука. Њихова употреба и учесталост такође су узроковане и индивидуалним стилом самог научника. У анализираном научном раду *The New Testament* осећа се виши степен „естетског", односно виши степен сликовитости, изражајности и пластичности, а строгост и штурост израза свакако није својствена стилу датог аутора. Тошовић, на пример, разликује у функционалним стиловима: естетско као активност, (односно емоционално одражавање стварности, естетска спознаја која настаје на бази естетског осећања, и која јесте емоционална реакција на ванъску појаву; таква реакција не може бити типично обележје научног стила, већ је доминанта уметничких текстова); и естетско као продукт (односи на се све функционалне стилове, јер сваки има свој подељак на скали сликовитости, изражајности, пластичности, итд., одражава одређену тачку гледишта, перспективу, има композицију, ритам, меру, пропорцију, симетрију, хармонију, што све улази у основну естетску категорију лепог без које не може ни један облик изражавања.[27] Међутим, за стил поменутог рада *The New Testament* може се рећи да поседује и естетско као активност. Издвајамо неке од примера сликовитог и метафоричног начина изражавања:

Still, one does not embark on an impossible mission. One needs to have some realistic hope of success before investing an immense effort in such a grandiose undertaking.[28]

Аутор, такође, користи метафору опасног и неизвесног путовања (мисије или подухвата):

One can even say that these same "stories" were actually woven from the prophets' personalities and lives.[29]

У теолошким радовима на српском језику такође налазимо примере сликовитог и метафоричног изражавања. Метафора у облику придева са алузијом на познате речи из Светог писма:

У супротном, вероучитељски „дискурс" (п)остаје неосољен енергијама живога Бога, то јест, остаје лишен искуства-заједнице са Богом Живим.[30]

Персонификација оживљава апстрактне појаве, хуманизује их и приближава читаоцу:

Ове речи не треба да озлеђују велики значај теолошких истраживања смисла Јеванђеља.[31]

Аутори отворено износе лични коментар, мишљење о одређеном питању, догађају, или став о схватањима других аутора, нпр:

У свом познатом и утицајном делу о Палами Мајендорф заговара *исправно гледиште* да је „божанска личност *извор а не производ природе*" (divine person – *source and not product of nature*), али га, нажалост, *заснива на погрешном аргументу*, наиме на таквом тумачењу Паламиног коментара о томе да „Онај-који-јесте није из суштине, него је суштина из Онога-који-јесте", из кога следи да Палама овде под „суштином" подразумева Божију суштину (у ком случају би Мајендорфово аргументисање било тачно).[32]

26 Tarazi 1999, 120.
27 Тошовић 2002, 13–14.
28 Tarazi 1999, 122.
29 Tarazi 1999, 127–128.
30 Лубардић 2001, 65.
31 Лубардић 2001, 54.
32 Перишић 2001, 44.

Добар пример, напуштања „епистемолошког“ обрасца у правцу „евхаристијско-заједничењског“ обрасца, на наше изненађење, даје нам и један евангелистички богослов. Реч је управо о већ поменутом Герхраду Лидкеу.[33]

Он излаже став који може да потврди свака зрела катедра православног богословља. Ево његових обећавајућих речи...[34]

Емоционално-експресивну маркираност теолошког израза налазимо и у раду *Духовност православља*:

Али, с друге стране, динамичко деловање Духа Светога у Цркви чини да спољашњост институције не гуши и не спречава харизматички пулс живота и делања чланова Цркве и читаве црквене заједнице, очувава њену есхатолошку оријентацију и димензију, по којој она у свету „није од овога света“.[35]

Св. Григорије Богослов опет, сав је израстао из литургијског опита Цркве и богословствује из литургијске теологије, тачније речено, из литургијске јерургије.[36]

5. За стил научно-уџбеничких радова карактеристичан је виши степен објективности, па тиме и ређа употреба емоционалне лексике и осталих језичких средстава којима се износи субјективни став аутора. Информације које се износе су опште познате и широко прихваћене међу стручњацима дате научне области. Аутори најчешће имају за циљ да информишу јасно, тачно, објективно, без полемике око истинитости или ваљаности одређених идеја, као што је то случај у строго научним радовима. Али и ово није правило.

У уџбеницима на енглеском запажамо већу слободу или неформалност којом аутор уџбеника општи са рецепијентом. Тако у *The Cambridge Companion to St Paul* бележимо коментаре аутора у загради и у узвичној форми реченице, или пак само узвичник у загради као субјективни и неуобичајени коментар аутора. Тиме аутор емоционално учествује у свом излагању, настоји да и читаоцу скрене пажњу на изузетност информације до које је дошао или да експлицитно покаже свој став и емоционални однос према датој теми, на пример:

From a different perspective, the debate is whether Paul's turning his back on his 'Judaism' (Gal. 1:13-14) was only (!) his conversion from one Jewish sect to another.[37]

A parallel with initiation into the cults of dying and rising gods, typically celebrating the renewal of spring (Easter!), immediately suggested itself.[38]

Аутор често отворено додаје свој коментар коме следи знак узвика:

Paul reacted with a fierce counter-attack in his philippic to the Galatians (much too polemical to be labelled as an apology!) and in Philippians 3 (a chapter that cannot be dated with certainty).39

Сликовито и метафорично изражавање налазимо у следећим примерима:

The Jewish talk of divine Wisdom's descent to earth (as in Sir.24:8-12 and Enoch 42) is best seen not as the broken fragment of some complete, earlier myth, but as the sort of building block out of which later myth was constructed.[40]

33 Лубардић 2001, 55.
34 Лубардић 2001, 55.
35 Јевтић 1990, 19.
36 Јевтић 1990, 6.
37 Dunn 2003, 12.
38 Dunn 2003, 7.
39 Dunn 2003, 29.
40 Dunn 2003, 8–9.

С друге стране, аутори могу настојати да емотивно и волитивно делују на читаоца у жељи да му приближе материју и заинтересују га за одређени проблем. Употреба ових средстава, ма колико диктирана захтевима и ограничењима уџбеника, биће и одраз личног ауторског печата. Од радова на српском издвојили смо посебно рад *Увод у Свето писмо Старог завета*. Лични суд исказан је речима, а поређење уноси живост и ведрину у научни текст уџбеника.

Корисно је своја запажања записивати.[41]

Парадокс је да многи интелектуалци не читају Библију. Читају светске писце, а за време целог свог живота „не стигну“ да прочитају Библију. Библија садржи два завета (testamentum). Замислите човека који је добио два вредна тестамента и целог живота их не отвори![42]

Лепо је речено „Писмо се на коленима разуме.“[43]

Отуда није чудо што су свети оци најбољи тумачи Светог писма, јер су они својим животима остваривали науку Светог писма.[44]

Теолози и свештеници могу, ако пишу неки чланак или проповед, да читају поједине одељке који су им потребни, али морају свакодневно да читају Свето писмо. Многи догађаји, личности и мисли се заборављају и потребно их је обнављати целог живота.[45]

Проучавање Светог писма је узвишено али и опасно, уколико се криво тумачи.[46]

Након бриљантне докторске дисертације (1805. г.) у којој је издвојио дефтерономистички извор из Хексатеуха и Књига о царевима, Де Вете се посветио проблему методологије у библијској критици.[47]

Нажалост, није написао комплетан увод.[48]

Велика је штета што проф. Ердељан није објавио своју огромну збирку старозаветне литературе, која је остала у рукопису.[49]

Наиме, тај начин проучавања је смело отворио многе проблеме, доста продрмао донекле успавани, конзервативни начин мишљења.[50]

Интересантно је да су српски средњевековни писци више цитирали Стари завет![51]

Аутор свесно (или несвесно) исказује властити суд, упућује и саветује читаоца (тако до изражаја долазе и елементи жанра проповеди):

Свакодневно читање Светог писма требало би да је насушна потреба сваког верника, а нарочито теолога и свештенослужитеља.[52]

41 Милин Д. 1991, 10.
42 Милин Д. 1991, 11.
43 Милин Д. 1991, 11.
44 Милин Д. 1991, 11.
45 Милин Д. 1991, 10.
46 Милин Д. 1991, 12.
47 Милин Д. 1991, 18.
48 Милин Д. 1991, 22.
49 Милин Д. 1991, 22.
50 Милин Д. 1991, 26.
51 Милин Д. 1991, 27.
52 Милин Д. 1991, 9.

Неопходно је да свако ко хоће да изнесе свој суд о Светом писму, позитиван или негативан, прочита Свето писмо од корица до корица, иначе у противном личио би на критичара који је гледао само један чин позоришне представе.[53]

Рецепијенту аутор приближава своју идеју поређењима са примерима из свакодневног живота, што овај уџбеник доводи на границу са стилом научно-популарних радова, на пример:

Као драгоцен лек који се помало узима, Библију треба читати полако, са разумевањем и доживљавањем.[54]

Као што историчар користи резултате тзв. помоћних историјских наука (палеографије, хронологије, нумизматике, хералдике итд.), тако и библичар користи резултате библијске археологије, библијске историје и географије, библијске филологије итд.[55]

6. Како се научно-популарни подстил налази на граници научног стила, то он поприма у извесној мери и карактеристике других функционалних стилова. Оно што га посебно диференцира од у суштини строгог и сувог стила научних радова јесте експресивност и изражајност. Аутор популарних научних радова из области теологије има један додатни и специфичан задатак у односу на ауторе истих радова неких других области науке. Свакако ови радови и даље имају сврху да информишу аудиторијум на једноставан и њима прихватљив начин, па аутори настоје да у том циљу унесу живост, подстакну ментални апарат, заинтересују читаоца и придобију његову пажњу. С друге стране, ови радови су често блиски неким радовима (жанровима) религијског стила (као нпр. проповед), када аутор жели да на свог читаоца, најчешће верника, делује не само интелектуално већ и на његова осећања, па и вољу. Из тог разлога за стил ових радова је у већој мери карактеристична како посебна употреба стилских фигура тако и употреба разговорних, и емоционалних лексичко-фразеолошких и синтаксичких средстава. Оцене се често износе отворено, директно, непоткрепљене објективним доказима, и уз помоћ разних изражајних средстава датог језика.

Издвојићемо пре свега оне примере експресивно-емоционалне маркираности текста који се осетно разликују од овакве маркираности текстова строго научног и научно-уџбеничког подстила, што овом подстилу даје посебан печат међу радовима осталих поменутих подстилова. На основу анализе корпуса дошло се до закључка да радови на енглеском показују присуство ових особености у нешто мањој мери у поређењу са истим на српском језику.

Тако у „How to Read the Bible“ налазимо колоквијалну, неформалну фразу која није карактеристична за суви тон строго научних радова:

The trouble is that most of us are better at talking than at listening.

Свој лични став, критику која није поткрепљена било каквим доказима или образложењима аутор помоћу придева отворено износи:

This joint statement, signed by the delegates of both traditions, forms an excellent summary of the Orthodox view: “The Scriptures constitute a coherent whole.

Аутор као да разговара са читаоцем и обраћа му се императивом (*Suppose*); потом јасно каже да износи своје субјективно мишљење (изразом: *in my view*):

Suppose, for example, that it could be proved that the Fourth Gospel was not actually written by Saint John the beloved disciple of Christ – in my view, there are in fact strong

53 Милин Д. 1991, 9.
54 Милин Д. 1991, 10.
55 Милин Д. 1991, 11–12.

reasons for continuing to accept John's authorship – yet, even so, this would not alter the fact that we regard the Fourth Gospel as Scripture.

Метафора слојевитости земље (структуре слојева земље) очигледна је у:

But, by exploring the use made of the Old Testament in the Church lectionary, we can discover layer upon layer of meanings that are far from obvious at first sight.

Издјамо и метафорична изражавања и поређења:

But there is gold in the patristic texts, if only we have the persistence and imagination to discover it.

We are like someone launching out in a tiny boat across a limitless ocean. But, however great the journey, we can embark on it today, at this very hour, in this very moment.

У *Living Prayer* аутор узвичном реченицом аутор уноси емоције:

How strange it would be to imagine, for example, that when the Son becomes man and prays to his Father and acts in obedience to Him, it is all an illusion with no reality in fact, a sort of divine presentation played before the world with no reason or truth for it at all!

Експресивност и сликовитост изражавања очигледна је у следећим примерима:

Therefore to set out deliberately to confront the living God is a dread adventure: every meeting with God is, in a certain sense, a last judgment.[56]

In a sense of course this is true; but something very much more far-reaching is being forgotten when such statements are made: it is that prayer is a dangerous adventure and that we cannot enter upon it without risk.[57]

When we consider ourselves without the fragrant background of God's presence, sins and virtues become small and somewhat irrelevant matters.[58]

Емоционално-експресивна маркираност научно-популарних радова још је очигледнија у изабраном корпусу на српском језику.

Метафоре *духовна учмалост* и *окамењено срце* јесу овештале метафоре. Метафора и персонификација иако елементи пре свега књижевног стила јављају се и овде, јер писац настоји да заинтересује читаоца, да га убеди, да му што пластичније нешто објасни и учини да му информација буде разумљива и јасна, а тиме и лака за усвајање:

Псалми су били кроз векове, па и данас, најомиљеније молитве хришћана и Књига која потреса и буди из духовне учмалости најокамењеније срце људско.[59]

Персонификацијом се уноси елемент емотивности у рад:

Потоп је дошао да очисти нагомилане грехе људске и да опере обесвећену земљу.[60]

Придевом аутор износи лични став:

То је био дивни Јован Претеча.[61]

Поетичност која је карактеристична за књижевни стил, овде се постиже употребом библијске лексике, метафора и синтагми, на пример:

Фарисејима, који су због тога хулили на Њега и били окамењеног срца, као и данашњи суботари, Он је рекао: „Није човек створен ради суботе, него субота ради човека.“[62]

56 Bloom 1966, 9.
57 Bloom 1966, 9.
58 Bloom 1966, 11.
59 Крстић – Радовић 2003, 19.
60 Крстић – Радовић 2003, 14.
61 Крстић – Радовић 2003, 26.
62 Крстић – Радовић 2003, 32.

Св. Јован је заиста био велики светитељ и велики пророк Божији. Но при свему томе он је ипак био човек. И као човек мерио је време човечијим мерилима а не божанским.[63]

Па, кад нам Свето писмо таквим бојама описује психичко стање апостола, што је уосталом психолошки сасвим природно, није онда ништа чудно што је и свети Јован Крститељ и покрај сведочанства које је био добио на Јордану, ипак послао ученике да провере Христово месијанство.[64]

Наиме, чињеница је да слепа љубав и слепа мржња толико могу да овладају људским разумом, да је овај кадар да прихвати и поверује у сваку бесмислицу, ако то годи његовој љубави, односно мржњи.[65]

Кад би чак и то било могуће, онда не би било никаквог мерила истинитости и лажности појединих тврдњи, разум бисмо морали потпуно одбацити, и ми бисмо се нашли у непрозирном духовном мраку.[66]

Разум, знање и вера не могу се возити истим колима.[67]

Светитељи су људи које покреће божанска љубав према свима, чак и према непријатељима њиховим. Они своју веру доказују добрим делима, а не лепом теоријом. Они олакшавају бреме преоптерећених, помажу сироте, посећују болеснике и затворенике, примају странце, праштају увреде, моле се за друге, јер добро знају онај стих из посланице Апостола Љубави (Јована Богослова): „Ко не љуби брата својега, не љуби ни Бога.“[68]

Аутори се служе разговорном, фамилијарном лексиком и узвичним реченицама (синтаксичким средствима) да би се приближили читаоцу лаику, да би му што пластичније представили своје излагање:

Па, кад нам Свето писмо таквим бојама описује психичко стање апостола, што је уосталом психолошки сасвим природно, није онда ништа чудно што је и свети Јован Крститељ и покрај сведочанства које је био добио на Јордану, ипак послао ученике да провере Христово месијанство.[69]

Па чак и после васкрсења, још увек нису имали јасну слику о задатку Месијином, јер су мислили да ће Он тада основати царство Израиљево (Дел. Ап. 1, 6)![70]

Нешто слично, колико је мени познато, можемо наћи у светској литератури само на још два места, код Достојевског који каже да би остао са Христом чак и онда кад би му когод могао показати да истина није са Христом, и у посланицама ап. Павла који – распаљен љубављу према Христу – пише: „*Убеђен сам, наиме, да нас ни смрт, ни живот, ни анђели, ни поглаварства, ни садашњост ни будућност, ни силе, ни висина ни дубина, нити какво друго створење, не може раставити од љубави Божије која је у Христу Исусу Господу нашем*“ (Рим. 8, 38–39).[71]

То би, ето, могао бити један смисао тих речи.[72]

Разни емоционални мотиви, као сујеверје, страх, фанатизам, па можда баш и једна слепа љубав према светињи, све је то саткало једну непрозирну завесу пред

63 Милин Л. 1991, 94.
64 Милин Л. 1991, 95.
65 Милин Л. 1991, 107.
66 Милин Л. 1991, 108.
67 Милин Л. 1991, 109.
68 Крстић 1971, 3.
69 Милин Л. 1991, 95.
70 Милин Л. 1991, 95.
71 Милин Л. 1991, 107.
72 Милин Л. 1991, 107.

разумом лаковерног света који је све то веровао и куповао, не размишљајући о чистој апсурдности таквих понуда.[73]

„Срце има своје разлоге које разум не познаје“ – рекао је Паскал. И право је рекао!

Ако се ствар посматра логички, да ли је онда могућно веровати у апсурде? Јасно је![74]

7. Запажа се да се у радовима који су више удаљени од централног, језгреног строго научног стила учесталије јављају елементи који нису специфични за строго дефинисане оквире академског научног излагања. Најсуздржанији тон у научним радовима уопште имају дела строго научног подстила (описни научни радови и чланци, уџбеничка литература, информативни чланци и неки други жанрови). Међутим, спроведеном анализом закључили смо да ово у теолошким строго научним радовима неретко није случај. Теолог не своди свој рад на суво преношење научних сазнања, чињеница и претпоставки будући да он није само научник, већ и проповедник, поборник и представник заједнице верних. Он жели да читаоцу приближи и објасни то сазнање, да га убеди, да га разоружа и остави без контрааргумента. Он мора да/и жели да га придобије не за своје лично, већ за учење Цркве. Он је свестан и своје обавезе као научника да информише, али и своје обавезе и одговорности да духовно просвети, да осветли непознање онога што је суштина живота, па тако користи сва расположива средства језика која ће помоћи том циљу.

С друге стране, примарна намера аутора уџбеника да прецизно, јасно пренесе информације утиче и на веома ретку употребу језичких средстава које би нарушиле објективност излагања. Ипак, примећен је нешто виши степен субјективности у уџбеницима на енглеском језику.

Насупрот томе, емоционалношћу и експресијом посебно се одликују радови научно-популарног подстила, који будући на граници научног стила добијају особине других функционалних стилова. Они најчешће немају за циљ да остваре само информативну функцију, већ да изазову одређене реакције код читалаца, да делују на њега како на интелектуалном, тако и на емотивном плану. Честа употреба стилских фигура, разговорних и емоционалних језичких средстава последица је настојања аутора да субјективно, отворено и директно наступи према читаоцу.

Поред припадности одређеном подстилу научног стила, индивидуалност аутора такође је један од фактора који утиче на одступања од уобичајених стилских карактеристика научног излагања, али и специфични предмет истраживања и методологија теологије као науке.

Извори

(а) Лексикографски извори:

Collins (1991): *Collins English Dictionary*. Glasgow: HarperCollins Publishers.

Encarta: *Microsoft Encarta World English Dictionary*, енглеско-енглески речник у електронској верзији.

(б) Научни радови:

Bloom, A. (1966): *Living Prayer*. Springfield, IL: Templegate Publishers.

73 Милин Л. 1991, 107.

74 Милин Л. 1991, 108.

Dunn, J. D. G. (2003): *(The Cambridge Companion to) St Paul*. Cambridge: Cambridge University Press.

Јевтић, А. (1990): *Духовност православља*. Београд: Храст.

Крстић, Д. (1971): *Љубав – врховни закон бића*. Теолошки погледи, година 4, бр. 1, Београд: Архиепископија београдско-карловачка, 1–3.

Крстић, Д. – Радовић, А. (2003): *Православни катихизис*. Београд: Хришћанска мисао.

Лубардић, Б. (2001): *Евхаристијска теорија личности и православна веронаука*. Богословље, год. LXV (LIX), бр. 1–2, Београд: Православни богословски факултет, 49–105.

Мајендорф, Ј. (2006): *Византијско наслеђе у Православној цркви*. Краљево: Епархијски управни одбор Епархије жичке.

Meyendorff, J. (1982): *The Byzantine Legacy in the Orthodox Church*, New York: St Vladimir's Seminary Press.

Милин, Д. (1991): *Увод у Свето писмо Старог завета*, Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.

Милин, Л. (1991): *Разговори са професорима о вери: Апологетска читанка 3*, Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.

Перишић, В. (2001): *Личност и суштина у теологији светог Григорија Паламе*. Свети Григорије Палама у историји и садашњости, Србиње: Духовна академија Светога Василија Острошког, 41–50.

Schmemann, A. (1974): *Of Water and the Spirit*, New York: St Vladimir's Seminary Press.

Tarazi, P. N. (1999): *The New Testament: An Introduction*, New York: St Vladimir's Seminary Press.

Шмеман, А. (2007): *Изабрана литургичка дела: Увод у литургичко богословље: Водом и духом*, Шибеник: Истина.

Ware, Kalistos: *How to Read the Bible*. [http://www.oca.org/Docs.asp?ID=180& SID=2].

Литература

Тошовић, Б. (2002): *Функционални стилови*, Београд: Београдска књига.

Klikovac, D. (2008): *Jezik i moć: Ogledi iz sociolingvistike i stilistike*. Beograd: XX vek.

Кожина, М. Н. (1983). *Стилистика русского языка*. Москва: Просвещение.

http://bibliofond.ru/ view.aspx?id=14204 [Интернет адреса].

Разинкина, Н. М. (2005): *Стилистика англи йского научного текста*. Москва: УРСС.

Коммисаров, В. Н. (1990): *Теория перевода (лингвистические аспекты)*. Москва: Высшая школа.

Кончаревић, К. (2008). *Руски језик у теологији (А)*. Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду.

Рагрина, С. И. (2000): *Функциональная стилистика русского языка*. Таллинн: Коолибри.

Ivana Knežević

ON SOME LEXICAL CHARACTERISTICS OF THE SCIENTIFIC STYLE OF THEOLOGICAL WORKS IN SERBIAN AND ENGLISH LANGUAGES

This paper provides an overview of the specific emotional and expressive features of the scientific papers in general, with special emphasis on stylistic properties of theological research papers. Considering these specific characteristics the works of the most eminent expert theologians in modern English and Serbian languages have been analysed, including all three substyles of the scientific style. In cases where there are equivalent translations in Serbian, the obtained results in both the languages have also been compared.